

به نام خدا |

سرشناسه: معززی نیا، حسین، ۱۳۵۲ -
عنوان و نام پدیدآور: فیلم‌سازی چیست؟ / حسین معززی نیا.
مشخصات نشر: تهران: هرمس، ۱۴۰۲.
مشخصات ظاهری: ۳۶۶ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۵۶-۳۴۴-۴
وضعیت فهرست نویسی: فیپا
موضوع: سینما -- ایران -- نقد و تفسیر
موضوع: Motion pictures -- Iran -- Reviews
موضوع: سینما -- ایران -- تاریخ
موضوع: Motion pictures -- Iran -- History
رده‌بندی کنگره: PN1۹۹۳/۵
رده‌بندی دیویی: ۷۹۱/۴۳۰۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی: ۹۳۱۴۴۷۴

فصلنامه علمی حسین معززی نیا

حسین معززی نیا

فیلمفارسی چیست؟

حسین معززی نیا

طراح جلد: حبیب ایلون

چاپ اول: ۱۴۰۲

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

چاپ: رسام

همه حقوق محفوظ است.

تهران، خیابان ولی عصر، بالاتراز میدان ونک، شماره ۲۴۹۳

تلفن: ۸۸۷۹۵۶۷۴

فهرست

مقدمه مؤلف ۹

پیشگفتار ۱۳

گفت وگوها

دوربین برای آنها وسیله معاش بود:

گفت وگو با دکتر هوشنگ کاوسی ۱۷

سینمای فارسی مدیون چه کسانی است؟

گفت وگو با سیامک یاسمی ۲۳

گفت وگو با محمدعلی فردین ۳۰

گفت وگو با ناصر ملک مطیعی ۳۳

گفت وگو با رضا بیگ ایمانوردی ۳۶

گفت وگو با تقی ظهوری ۴۰

گفت وگو با فروزان ۴۴

سمینار کارگردانان ایرانی ۴۹

مردم مشتری ابتدال نیستند

گفت وگو با علی رضا داوودنژاد و مهدی فخیمزاده ۷۱

مقالات

رویین تن / خسرو دهقان ۱۱۳

سهل انگاری در ساخت، واقعیت‌گریزی در مضمون / بهروز تورانی ۱۱۷

- سینما برای ما ساخته نشده است! / جمشید ارجمند ۱۲۵
- فیلمفارسی، فرزند ناقص الخلقه سینما در ایران / مریم امینی ۱۲۹
- بحث فیلمفارسی و مفهوم هنر توده‌ای (باب آرت) / روبرت صافاریان ۱۳۷
- فیلمفارسی یک الگوی جهانی است! / مهرداد فرید ۱۴۵
- هویت مخاطب «فیلمفارسی» و «فیلم فارسی» / فریدون جیرانی ۱۴۹
- خاکستر و الماس / صابره محمدکاشی ۱۶۵
- بدنامی طوطیان شکرشکن / نغمه ثمینی ۱۸۷
- منتقدان دهه‌های سی و چهل و مبارزه با پدیده‌ای به نام فیلمفارسی / محمد عبدی ۲۰۱
- منتقدان دهه‌های پنجاه و شصت و داستان‌های باورنکردنی فیلمفارسی / اصغر عبداللهی ۲۱۳
- فیلمفارسی چیست؟ / حسین معرزی‌نیا ۲۱۹

میزگردها

آیا سرگرمی محض می‌تواند غایت فیلمسازی باشد؟
میزگردی با حضور عبدالله اسفندیاری، سیف‌الله داد، امید روحانی و مهرزاد مینویی ۲۵۳

سینمای سهل‌انگار، سینماگر کم‌هوش، تماشاگر ساده‌پسند
میزگردی با حضور عبدالله اسفندیاری، بهروز افخمی، امید روحانی و مهرزاد مینویی ۲۹۵

فیلمفارسی هنوز زنده است ۳۵۱

نمایه ۳۵۹

با نوشته‌ها و گفته‌هایی از

جمشید ارجمند، عبدالله اسفندیاری،
بهروز افخمی، مریم امینی،
رضا بیک ایمانوردی، بهروز تورانی،
نغمه ثمنی، فریدون جیرانی، سیف‌الله داد، هژیر
داریوش، علی‌رضا داوودنژاد،
خسرو دهقان، امید روحانی، محمد زرین‌دست،
امیر شروان، هوشنگ شفتی، روبرت صافاریان،
تقی ظهوری، اصغر عبداللہی، محمد عبدی،
مهدی فخریم‌زاده، محمدعلی فردین، فروزان،
مهرداد فرید، هوشنگ کاووسی، پرویز کیمیاوی،
صابره محمدکاشی، ناصر ملک‌مطیعی،
مهرزاد مینویی و سیامک یاسمی

مقدمه مؤلف

رسم است که برای تجدید چاپ چنین کتاب‌هایی، مؤلف پیش‌گفتاری مفصل تدارک ببیند تا دیدگاه تازه‌اش پس از بازنگری کتاب را شرح دهد، احیاناً درباره آنچه در چاپ تازه (یا ویراست جدید) حذف یا اضافه شده هم توضیحاتی بنویسد. چند سطری که می‌خوانید به این اشاره خواهد داشت که چرا از این رسم متعارف سر باز زده‌ام:

اول: این کتاب باید خیلی پیش از این‌ها برای دومین بار چاپ و توزیع می‌شد. چون بیش از ۱۵ سال است که چاپ اول آن به فروش رسیده و تقاضا برای مطالعه‌اش وجود داشته، اما به دلایلی بی‌ارتباط با محتوا و ساختارش، در اختیار مخاطب نسل جدید قرار نگرفته است. مهم‌ترین دلیل، تعلل ناشر قبلی بوده. وقفه در فعالیت ناشران دولتی همیشه باعث می‌شود کتاب‌ها و کتاب‌خوان‌هایی سرگردان بمانند. این وقفه‌ها معمولاً به دلیل تغییرات مدیریتی است که ابتدا در نهادهای بالاتر رخ می‌دهد و بعد، به آن انتشاراتی می‌رسد که وابسته به نهاد بالادست است. البته وظیفه من بوده که به‌عنوان مؤلف، کتاب را از بلا تکلیفی نجات می‌دادم و به ناشر دیگری می‌سپردم. کوتاهی کرده‌ام و عذری هم ندارم.

دوم: گردآوری این کتاب را زمانی آغاز کردم که ۲۴ ساله بودم. بعد از نزدیک

به دو سال، کار به نتیجه رسید و منتشر شد. حالا ۲۴ سال دیگر گذشته. به قول رودکی، زمانه دگر گشت و من دگر گشتم. نه به این معنا که به این کتاب باور ندارم. اگر چنین بود که دلیلی برای تجدید چاپش وجود نداشت. اتفاقاً باور دارم سماجت و انگیزه سال‌های جوانی برای پیگیری‌های سفت و سخت باعث شده ساختار کتاب هنوز جوان باقی بماند. اما خواننده‌ها، دیده‌ها و تجربیات سال‌های اخیرم ذائقه‌ای دیگر پدید آورده که اگر امروز بخواهم کتاب تازه‌ای بر مبنای این پرسش که «فیلمفارسی چیست؟» تدارک ببینم، نقشه راه دیگری خواهم داشت. ولی اگر هم چنین کنم آن کتاب فرضی را به عنوان جلد دوم همین کتاب آماده خواهم کرد، چون باور دارم کتاب فعلی سند معتبری است از یک دوران. سندی دقیق از نحوه ادراک عده‌ای در باب موضوعی واحد: سرگذشت سینمای ایران و رابطه‌اش با مخاطب.

این کتاب در فصل ابتدایی‌اش (گفت‌وگوها) دیدگاه سینماگران ایرانی را در دهه ۱۳۵۰ نمایان می‌کند، در دو فصل بعدی (مقالات و میزگردها) رویکرد منتقدان و سینماگران ایرانی در دهه ۱۳۷۰ را عیان می‌سازد. اگر بخواهیم نسخه امروزی این دیدگاه‌ها را گردآوری کنیم نیاز به همان کتاب تازه خواهیم داشت که چنان‌که گفته شد باید پس از این کتاب قرار گیرد، چون یک تداوم تاریخی را روایت می‌کند؛ پیگیری مفهومی در دل تاریخ. همان‌طور که گفت‌وگوهای سینماگران دهه ۱۳۵۰ (که خواهید خواند) دستکاری نشده و عیناً نقل شده، اعتقاد ندارم دیدگاه منتقدان و سینماگران دهه ۱۳۷۰ را باید به‌روز کنیم؛ اگر به جملاتی عجیب و دیدگاه‌هایی نامتعارف برمی‌خوریم، مشغول مواجهه‌ای تاریخی شده‌ایم با تبعات یک دوران. پس ترجیح می‌دهم با نوشتن مقدمه‌ای مفصل، مانع حیرت احتمالی شما نشوم. آنچه خواهید خواند نتیجه هم‌فکری و هم‌کلامی گروهی از مؤثرترین دست‌اندرکاران سینمای ایران در دو دهه ذکر شده است، هرچه که هست بهتر است دست‌نخورده باقی بماند. این قاعده را شامل مقاله بلند خودم در کتاب نیز کرده‌ام: تغییرش نداده‌ام.

سوم: مقدمه‌های مبسوطی که برای چاپ تازه کتاب‌ها نوشته می‌شوند

خواسته ناخواسته به خواننده پیشنهاد می‌دهند مقدمه تازه را بیش از ادامه کتاب جدی بگیرد، چون مقدمه تازه، امروز نوشته شده و از آن‌جاکه باور داریم هر چیز تازه «به‌روز»تر است و متناسب‌تر با زمانه جدید، حتی ممکن است پیش‌گفتار را بخوانیم و بقیه متن را تورقی کنیم و کنار بگذاریم. این رفتار در مورد کتاب‌های آکادمیک که از توسعه همه‌جانبه یک دانش برای پیراسته کردن کتاب بهره می‌برند می‌تواند منطقی به نظر برسد، اما مبحث موردنظر ما در این کتاب قدری متفاوت است: بحث و جدل بر سر اینکه «فیلمفارسی چیست» به تمامی وابسته به سواد آکادمیک ما نیست، بلکه به شرایط زمانه، موقعیت سینما و تحولات مخاطب نیز وابسته است. بی‌تردید وسعت یافتن سواد آکادمیک، ما را در بازشناسی همه این پارامترها یاری می‌کند، اما واکنش سینماگران هر دوره، هیجان‌ها، تردیدها و سرخوردگی‌هایشان هم بخشی از دامنه‌های این بحث را شکل می‌دهد. به همین دلیل نباید با این رویکرد که «آنچه می‌خوانیم به دورانی سپری شده تعلق دارد» سراغ این مبحث برویم؛ همه کلنجاها برای درک معنا و کارکرد تعبیر فیلمفارسی، سهمی از اصل بحث را در خود دارد.

بنابراین بخشی از دیدگاه امروزی‌ام درباره بحث فیلمفارسی را که مکتوب کرده‌ام، در انتهای کتاب قرار داده‌ام. ترجیح می‌دهم در پایان خوانده شود نه در آغاز.

آنچه می‌ماند تشکر از مدیر محترم نشر هرمس، مرتضی کاردر است و همکارانشان که مراحل آماده‌سازی دوباره این کتاب را با دقت و حوصله به نتیجه رساندند. امیدوارم حاصل کار برای مخاطب علاقه‌مندی که پیگیر مسائل روز سینمای ایران است جذاب باشد.

پیشگفتار

سال‌هاست که در نقدها و مقالات مربوط به سینمای ایران دائماً از کلمه‌ای استفاده می‌شود که در اغلب موارد مخاطبِ سخن را در برابر مفهومی چندگانه، متناقض و تا حدودی مبهم قرار می‌دهد. کلمهٔ ترکیبی «فیلمفارسی» در دهه‌های پیشین توسط یکی از اولین منتقدان ایرانی وارد ادبیات سینمایی ما شده و تا امروز بیش از هر کلمه و تعبیر دیگری، در مقالات و اظهار نظرهای شفاهیِ اغلب صاحب‌نظران سینمای ایران به کار گرفته شده است، اما مفهوم این کلمه و مصادیقش از وضوح کامل برخوردار نیستند و در بسیاری از موارد معانی کاملاً متفاوتی را به ذهن متبادر می‌کنند.

از سوی دیگر، اگرچه در معنای این کلمه اختلاف نظر وجود دارد، در «فیلمفارسی» نامیدنِ بخش عمدهٔ تولیدات سینمای ایران (از آغاز تاکنون) اغلب منتقدان هم‌نظرند. یعنی تقریباً بدیهی انگاشته شده که بخش اصلی فیلم‌های تاریخ سینمای ایران با تبعیت از قواعد فیلمفارسی ساخته شده‌اند. بنابراین، در آغازِ یک رشته مباحث تئوریک در خصوص مسائل و وقایع سینمای ایران، برگزیدن مفهوم فیلمفارسی به‌عنوان اولین موضوع، ضروری به نظر می‌رسد.

کتاب حاضر از سه فصل تشکیل شده است: فصل اول با توضیحات واضع

کلمه فیلمفارسی آغاز می‌شود. سپس به سراغ آنها رفته‌ایم که مشهورترین عوامل فیلمفارسی ساز محسوب شده و می‌شوند. پس از آن، دو تن از دست‌اندرکاران سینمای گذشته و حال، تفسیر خود را از شرایط ظهور و نحوه تولید فیلمفارسی ارائه داده‌اند. در فصل دوم تعدادی از مقالات منتقدان و اهل نظر را می‌خوانید، و در انتها دو میزگرد مفصل درباره دو موضوع «جذابیت در سینما» و «مخاطب سینما» با حضور پنج نفر از دست‌اندرکاران سینمای ایران ترتیب داده‌ایم.

این کتاب یک اثر کامل و جامع درباره پدیده فیلمفارسی با همه دامنه‌ها و تأثیراتش نیست. قطعاً پدیده‌ای این‌همه دیرپا و چند لایه، در کتابی با این بضاعت، به‌تمامی تعریف نمی‌شود و بحث درباره‌اش پایان نمی‌پذیرد. خصوصاً که بدقولی و بی‌حوصلگی تعدادی از نویسندگان و دست‌اندرکارانی که قرار بود رأی و نظرشان در این مجموعه قرار گیرد، امکان کامل‌تر شدن کتاب را منتفی کرد. از سوی دیگر، مباحث تئوریک سینمای ما هیچ‌گاه به شکل منطقی و مداوم طرح نشده و گاه چنان تشتتی در اظهار نظرها دیده می‌شود که حیرت‌انگیز است. کتاب حاضر نیز از این پراکندگی برکنار نمانده و بخشی از نوشته‌ها و گفته‌هایی که خواهید خواند، در تعارض با یکدیگر شکل گرفته‌اند. این وضعیت نتیجه منطقی شرایط نقادی و نظریه‌پردازی در سینمای ماست و همچنین نتیجه طبیعی پرداختن به موضوع خطیری که تاکنون به طور جدی مورد بحث و تحلیل واقع نشده است.

اما با همه این توصیفات، این کتاب می‌تواند آغازگر طرح مباحثی از این دست در سینمای ما محسوب شود. مبحث فیلمفارسی از هر جنبه که مورد ارزیابی واقع شود مقوله مهمی است و همواره می‌تواند توضیح‌دهنده بسیاری از مشکلات و روشن‌کننده راه‌های مقابله با خطاها و بی‌خردی‌های مرسوم در سینمای ایران باشد.

حسین معززی‌نیا

گفت و گوها
